

З метою ландшафтно-екологічної оптимізації території доцільно провести оптимізацію земельних угідь Розроблено оптимізаційну модель природокористування у басейні річки Джурин, в якій враховано пріоритети і критерії оптимізації та напрямки ландшафтно-екологічної оптимізації земельних угідь. За результатами моделі запропоновано змінити характер господарського використання земель, відведення частини малопродуктивних і еродованих орних земель під пасовища, луки і сади. Запропонована оптимізаційна модель землекористування сприятиме покращенню еколого-географічної ситуації, зниженню ймовірностей виникнення нових і послабленню прояву наявних екоризиків, покращенню природних умов проживання населення.

Відродження села вбачаємо у вирішуванні екологічно-безпечної продукції на землях приватних домогосподарств та відновленні тваринництва у місцевому колективному господарстві, розвиток садівництва і бджолярства.

Література:

1. Природні умови і ресурси Тернопільщини / Ред. Сивого М.Я., Царика Л.П. – Тернопіль: ТерноГраф, 2011. – 511 с.
2. Царик Л.П. Антропогенні зміни екосистеми річкового басейну Джурина господарською діяльністю / Л.П.Царик, О.В.Бакало //Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2017, №1 – С. 139-144
3. Царик Л.П. Напрямки ландшафтно-екологічної оптимізації у басейні р. Джурин / Л.П.Царик, О.В.Бакало // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2016, №2 – С. 163-168.
4. Царик Л.П. Річки Тернопілля; мальовничий і проблемний Джурин: географічний нарис / Л.П.Царик, В.Л.Царик // Вісник Тернопільського осередку Українського географічного товариства, Тернопіль: СМП «Тайп», № 1, 2017. – С. 85-90.
5. <http://chortkivrr.gov.ua/140>

Abstract:

Lyubomir Tsaryk, Volodymyr Tsaryk. VILLAGE BAZAR: REGIONAL GEOGRAPHIC ESSAY.

The article considers the formation of the settlement in historical perspective, describes the physical and geographical characteristics of natural complexes, special attention is drawn to the sources and local streams, to the rivers of the Dzhurin River, an analysis of anthropogenic changes in natural processes by human activity is presented, and measures are proposed for optimizing land use and nature conservation.

Key words: village Bazar, historical retrospective, physical and geographical characteristics, optimization of land use.

УДК 91:94 (477)

КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ САКРАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ СЕЛА СИВОРОГИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ

Василь Файфура

кафедра екології та агрономії, Тернопільський національний економічний університет
vvfaiura@gmail.com

Проведено краєзнавчі дослідження сакральних об'єктів села Сивороги Хмельницької області та його околиць, історію та поширення церков, пам'ятних знаків, цвинтарів, місць пов'язаних з релігійним життям села. Досліджено історію, руйнацію та відновлення сакральних об'єктів села.

Ключові слова: краєзнавчі дослідження, сакральні об'єкти, село Сивороги, Хмельницька область.

Сакральні об'єкти – традиційна атрибутика будь якого населеного пункту, а їх розвиток багато чого сповіщає про його довгу історію. Перші відомості про парафії на території Подільського воєводства дійшли до нас з XVI ст. – вони доволі скупі, а особливо ті, що стосуються православних парафій. Джерелами інформації слугують поборові реєстри [6]. Так у реєстрі, датованим 1530 р. у селах воєводства зареєстровано 39 православних храмів, а реєстром 1542 р. уже 60. Поборовий реєстр 1563-64 рр. фіксує значно більше володінь дрібної, середньої і заможної шляхти: у Подільському воєводстві вже зафіксовано 125 приватних сіл, де діяли православні церкви. Переважна більшість із них перебувала під патронатом власників сіл, відтак й Сивороги, будучи приватним селом, належали барському старості Марцину Гербурту, хоч на карті М. Грушевського [3] воно належить до Кам'янецького повіту.

Саме цей Реєстр вперше документує факт функціонування у Сиворогах православної церкви - Церкви Різдва Богородиці. Це засвідчує й те, що село на той час було вже досить великим, порівняно з іншими населеними пунктами. Разом з тим, достовірні документи про історію первинного сиворогівського храму не збереглися. Невідомо, якими були на початку церковні будівлі, коли й ким побудовані, коли і як припинили своє існування. Не залишилося навіть слідів, де вони стояли. Відомо тільки, що церква була дерев'яною, що викликає певний подив: доволі велике за тодішніми мірками поселення (5 плугів), маючи невичерпні і легко доступні запаси будівельного каменю та давні традиції його обробки і будівництва з цього каменю не спромоглося на пристойнішу споруду. Стояв храм, за сільськими переказами, на тому місці, де пізніше знаходилася садиба Калинюків (див. схему сакральних об'єктів села). Він піддавався поступовому руйнуванню протягом другої половини XVII і початку XVIII століття, а остаточно припинив своє існування, з розповідей старожилів, через підпал.

Подільські історики вважають, що храм перебудували у 1737 році [7; 10], хоч польські джерела подають більш ранню дату – 1727 рік [15]. Перебудований у 1737 р. храм мав три куполи, покриті гонтами. З якихось причин церкву з цього місця перенесли. Сталося це в другій половині XVIII ст. Місцем для влаштування нового храму і приміщень для причту вибрали високу прямовисну скелю над теперішньою капличкою. Є. Сінькевич у 1898 році писав: «де тепер садиба Дубиневичів» [14]. Ця підказка сторічної давності нічого не дає – родини Дубиневичів у селі тепер не пам'ятає ніхто. Ще на початку минулого століття вона перебралася в Катеринівку. Розташування храму над скелею виявилось незручним. Він стояв відірвано від цвинтаря, а церковне подвір'я там було настільки мале, що не вмещувало зростаючої кількості прихожан. А в Сиворізьку церкву ходили жителі з інших сіл.

Тому у 1836 р. церкву перенесли вдруге – тепер на протилежний бік яру, на гору, під ліс. Урочистість цього акту традиційно обставили легендою появи на цьому місці ікони Божої Матері Тихвінської. Явилася вона в лісі на пні. Її тричі забирали до церкви, але вранці її знаходили знову ж таки в лісі. Але місце цього разу вибрали вдало – храм велично здіймався догори і гордо домінував над селом.

По суті вона була точною копією перебудованої у 1737 р. церкви – дерев'яна, вона легко переносилася, і далі над селом височіли три куполи. Загальна висота церкви з хрестами становила 15 аршинів, ширина – 6, довжина – 16. У такому вигляді храм дійшов до другої половини XIX ст., коли через ветхість два куполи довелося зняти. Однокупольним він залишався до кінця своїх днів.

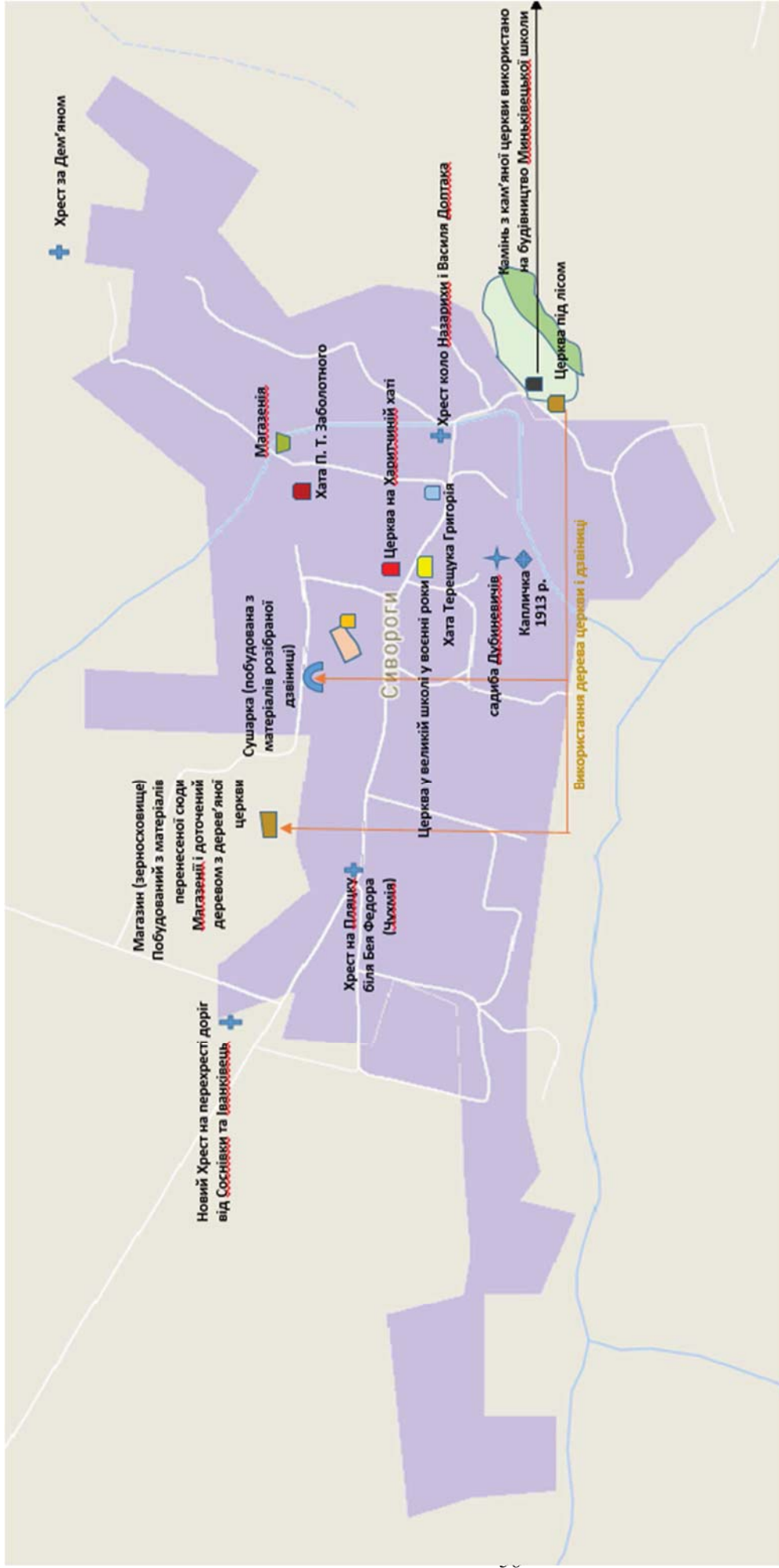
Ремонтували його принаймні тричі: два рази – стараннями парафіян і третій раз (у 1863 р.) – за рахунок казни згідно розпорядження Палати Державного Майна. Тоді дерев'яний каркас церкви скріпили залізними болтами і ззовні обшальювали дошками. Внутрішнє оздоблення церкви після ремонту 1863 р. виглядало, за описом священника Марка Врублевського [13], так. Іконостас був триярусний, різьбленої роботи, з іконами нового живопису. У вівтарі за престолом на горішньому місці висіла чудотворна ікона Божої Матері в дерев'яній позолоченій ризі і з такою ж короною старого живопису, яку, за переказами, знайшли на пні. Ікона мала схожість з чудотворною іконою Божої Матері Тихвінської. До неї стікався народ з навколишніх сіл в день Вознесіння Господнього.

Церква володіла землею. За часів графа Ігнація Мархоцького їй належало 60 десятин [9]. На 1868 р. площа церковної землі становила 53 десятини і 1255 квадратних сажнів. Вона складалася з трьох ділянок орної землі, сінокошу, лісу, цвинтаря і присадибної ділянки біля церкви. На праволодіння цією землею церква одержала проект, затверджений Подільським губернським комітетом у 1844 р. [11; 14]. На початок XX ст. розміри церковної землі позначено наступними цифрами [7]: садиба – 1,71 десятини, орна земля – 48,62 десятини, сінокос – 6,97 десятини і пасовище – 1,28 десятини. Отже, всього – 58,58 десятини.

З найдавніших часів парафія у Сиворогах була самостійною. Починаючи з XIX ст., вона складалася з трьох сіл – Сиворіг, Сцибор і Катеринівки і знаходилася в 7 класі. Штатний причт Сиворізької церкви складався з двох осіб – священника і дячка. На його утримання виділялося на рік 116 рублів. З 1866 р. до цієї суми щорічно додавали 114 рублів сріблом.

Встановити імена священослужителів, які відправляли службу в Сиворізькій церкві за часів Польщі, тобто до того часу, коли Поділля ввійшло до складу Російської імперії, неможливо. Після 1699 р. Поділля ввійшло до складу уніатської Львівської, Галицької і Кам'янець-Подільської єпархії, що спричинилося, перш за все, діяльністю єпископа Йосифа Шумлянського. Із священників XVIII ст. відомий лише парох Андрей з Любомирських, висвячений у 1740 р. – вже наступного року він прийшов на Сиворізьку парафію.

Внаслідок перемін в суспільному і релігійному житті Поділля, які розпочалися після його приєднання до Росії в 1793 р. до середини березня 1795 р. на Поділлі було вже понад 1000 православних

Сакральні об'єкти села Сивороги

- Стара дерев'яна церква на **Калинюковій** садибі
- Стара дерев'яна церква (розібрана у 1931 р.) з дзвіницею (розібрана у 1932 р.)
- Кам'яна церква (будована до 1919 р.). До ладу не стала, не освячена. Розібрана у 1936 р. (з її каменю збудовано **Мінківську** школу)
- Церква у великій школі у осінні часи
- Хата священика П. Т. Заболотного, яку використовували для проведення ритуалів (правив служби в селі до жовтня 1942 р.)
- Церква на **Харитиний** хаті відразу по II світовій війні
- Хата Терещука Григорія (до 1950-х рр. і після 1990-х рр.)
- Прадавній цвинтар на **Калинюковій** садибі
- Старий цвинтар (перші поховання до 1840-х рр., спільний для **Сиворіг**, **Катеринівки** і **Сцибор**)
- Новий цвинтар (поховання з 1960-х рр. і до нині)
- Зруйновані хрести (фігури)

парафій [8]. У краї залишилося лише кілька десятків уніатських священників, що не побажали возз'єднатися з православною церквою. До них належав і священник Сиворізької церкви Микола Корнійович Павлов. Він продовжував відправляти службу до 1795 р.

Першим православним священником у Сиворізьку парафію призначили Подруцького, який помер через 2 роки і був похований на церковному подвір'ї. У 1797-1799 рр. наглядом священником був І. П. Гординський, у 1799 р. його на короткий час змінив В. Кондрацький з Малої Побіянки. Того ж року на парафію прийшов новий священник М. А. Подруцький, призначений архієпископом Іоаннієм (можливо, син першого Подруцького). З того часу в духовному житті села і в церковній документації розпочалася неймовірна плутанина. Священник Євфіль Сінькевич, який прискіпливо розбирав документи церковного архіву, розпачливо визнав, що неможливо зробити висновок, хто і з якого часу був настоятелем парафії, якщо не припустити, що вони мінялися кожен місяць.

Різними були й настоятелі. Попередник Є. Сінькевича Марк Врублевський з самого початку встановив теплі стосунки з парафіянами, зберіг їх такими до кінця свого служіння за що парафіяни його любили і поважали. А от у його наступника не склалося добрих стосунків з парафіянами: його емоційна, різка, але колоритна розповідь кінця 1890-х рр. пронизана невдоволенням, образою і зверхністю [14]. Разом з тим, повчальні проповіді настирного священника справили оздоровчий вплив на моральну атмосферу в селі. Певно остання бажала бути кращою і дії пароха та непорушність його позиції в цьому напрямку й спричинила певне невдоволення у мешканців, які не дуже хотіли змін, а воліли залишити все по старому.

Більше того, активний і наполегливий він добре приклався аби поправити і облаштувати старенький храм. Проте здійснені ним заходи не могли зупинити руйнування дерев'яного храму. Тому Є. Сінькевич постановив за мету побудувати кам'яний храм і з першого року перебування в Сиворогах розпочав підготовчу роботу серед парафіян. Схилити їх до будівництва нової церкви за власні кошти виявилось непросто. Справа зрушилася з місця аж у 1896 р., коли 11 квітня на повному сході парафіяни постановили збирати по 40 копійок з десятини орної землі трьох сіл – Сиворіг, Сцибор і Катеринівки поки не набереться необхідна сума. Було зрозуміло, при розкладці 40 копійок з десятини можна було сподіватися зібрати за рік 400-500 рублів, а от будівництво оцінювалося попередньо у 10-12 тисяч. Суму б довелося збирати не менше двадцяти років. Але цілеспрямована діяльність Є. Сінькевича принесла плоди – будівництво розпочалося. Будувало її земство, опираючись на сільську громаду. Кожен дорослий житель села повинен був відробити на будівництві два тижні. Частина коштів вдалося зібрати також і за рахунок благодійних пожертвувань.

Будівництво було тривалим і продовжувалося й у важкі роки Першої світової війни і революції. У 1918 році воно повністю припинилося. Церкву до того часу майже закінчили – покрили, заградували, але не встигли заклити вікон. Церковні мури вражали красою: італійський проект дуже вдало реалізували у добротному місцевому пісковіку, який брали в стінці та обробляли місцеві майстри. Традиції обробки каменю і будівництва тут були давні – не дарма в окрузі сиворіжчан поза очі називали «масонами» (каменярами). Майстри виконували роботу не тільки у селі, а й були знані далеко за його межами. Відповідна була й оцінка робіт – за кожний обтесаний і ошліфований камінь встановлених розмірів платили 1 рубль, що на той час було великими грошми.

І все ж новозбудованому храмові не судилося прийняти парафіян. Почалися важкі і непевні роки громадянської війни. А далі прийшла антирелігійна політика держави, яка не залишила ані найменших надій на відкриття нового храму.

Для релігійних відправ продовжувала служити стара дерев'яна церква, та й то недовго. Наприкінці 1920-х рр. влада інспірувала безкомпромісну антицерковну кампанію. До кінця 1930 р. 80% сільських церков країни було закрито [5]. Сиворізьку церкву спіткала подібна доля, а стимулом її знищення стала організація колгоспу – становлення його вимагало матеріальних затрат на будівництво господарських споруд., а тому місцеве керівництво звернуло погляди на дерев'яну церкву і дзвіницю.

Спочатку церква стояла пустою, потім за чийось розпорядженням з неї зняли хрести, з дзвіниці – дзвони. У її приміщення завезли колгоспний хліб і перетворили на склад. Пропало церковне майно, одяжі. Селяни почали ремствувати і добиватися, щоб хліб із церкви забрали, а хрести встановили назад. На короткий час вони потішилися перемогою – церкву відкрили повторно. Але після цього сільські керівники зробили рішучий крок і в 1931 р. розібрали дерев'яну церкву, а в 1932 р. – дзвіницю. Матеріал церкви використали, щоб доточити дерев'яний магазин (склад зерна). Із дзвіниці побудували сушарку для сушіння тютюну.

На місці вітваря зруйнованої дерев'яної церкви віряни посадили черешню, яка цвіте донині.

Недобудована кам'яна церква простояла до 1937 р., поки на неї не посягнула місцева влада. Чудово оброблений камінь вирішили кинути на потреби села. У село прибув голова Миньковецького

райвиконкому Пилипенко з вимогою негайно розібрати церкву. Секретар райкому комсомолу Кицун організував акцію. Церкву розібрали і камінь продали в Миньківці. З недокінчених церков Лисця і Сиворіг і з Миньковецького костелу Воздвиження Святого Хреста, зведеного ще Мархоцьким, в Миньківцях побудували середню школу [1].

До початку Другої Світової війни село залишилося без священника, а богослужіння відновилися тільки з приходом німців. За окупації до жовтня 1942 р. правив на своїй хаті Павло Заболотний, а зимою 1942 р. для служб використовували приміщення Великої школи. Але в школі клас віддавався для відправ тільки по неділях та великих святах, оскільки з приходом нової влади сам навчальний процес не припинявся. По війні церква відновила свою роботу - спочатку на Харитчиній хаті, згодом на хаті Григорія Терещука. Останній побудував нову хату на тестевому обійстю, а стару вирішив продати церковній громаді. Райком партії, довідавшись про такі наміри, змусив райспоживспілку викупити хату під буфет, а на її місці згодом побудували продуктовий магазин. Церква надовго залишилася без приміщення.

Тільки у 1996 р. на сільському сході жителі Сиворіг одностайно висловилися за побудову нового православного храму. Але твереза оцінка людських і фінансових ресурсів тодішнього села показала, що виконання цього задуму церковній громаді не під силу. Тому зупинилися на іншому варіанті – переобладнати і добудувати приміщення буфету, колишню хату Григорія Терещука. Вже наступного року там розпочалася служба.

Дзвіниця у Сиворогах також була дерев'яною. Вона стояла на кам'яній основі, як і стара церква. Її побудували на пожертвування парафіян найімовірніше в 1739 р. [2]. Дзвіниця мала такі розміри: висота – 15 аршинів, ширина – 5 аршинів, довжина – також 5 аршинів. У ній було 5 дзвонів: перший важив 35 пудів, другий – 13 пудів, третій – 8 пудів, четвертий – 3 пуди 5 фунтів, п'ятий – 1 пуд 25 фунтів. Загальна вага їх становила 61 пуд 30 фунтів. Після ремонту 1863 р. дзвіницю поправляли тільки один раз – в 1879 р.

Каплиця. Потужне джерело, яке в далекі часи приваблювало першопоселенців, мало спочатку господарське призначення. В кінці XIX ст. його яскраво описав Є. Сінкевич [14]: «Внизу з-під скали б'є сильний ключ чистої, мінеральної води, і колодязь, який тут знаходиться, до сих пір носить назву «Попової криниці». Джерело води тут ніколи не зменшується, і бувають посушливі роки, коли з багатьох навколишніх сіл приїжджають сюди за водою, а також для прання».

Невідомо, з якого часу джерело почало виконувати культові функції. Факт той, що над ним спорудили капличку. Спочатку її вимуровали в прямовисній скелі (стінці), а пізніше, коли камінь вибрали на будівництво, її вимуровали з тесаного пісковика. Два-три десятиліття тому на фасаді з правого боку ще добре читався викарбуваний на камені лаконічний напис, який свідчив, що капличка вимурована у 1913 році і зводили її сільські жителі Шкапоїд і Гоцуляк Іван.

Останнім часом джерело почати називати цілющим [4]. Насправді це всього лише газетна вигадка, бо в опрацьованих нами рукописних і друкованих документах про лікувальні властивості джерела не згадував ніхто.

Історію **цвинтаря** можна уявити так. Коли в 1737 році відкрили перебудовану дерев'яну церкву, там уже могло бути старе кладовище. А можливо, що вирізали нове – поближче до церкви. Півстоліття тому на Романовому (Калинюковому) господарстві можна було бачити давні могили і навіть кілька безіменних христів. Спадає на думку, що це рештки старих поховань, зроблених у ті часи, коли ця територія ще не була заселеною. Землепорядник, який нарізував землю після колективізації (на початку 1930-х років), запевняв, що колись тут була навіть братська могила.

Припущення щодо цього прадавнього цвинтаря видається дуже правдоподібним. По-перше, дана територія розташована на підвищенні, і до такого рівня не піднімаються ґрунтові води. По-друге, вона знаходилася на розумній відстані від первісного поселення, сконцентрованого навколо трьох потужних джерел. По-третє, вона з'єднувалася з яровим поселенням добре в'їждженою дорогою.

Коли церкву перенесли на скалу, що височіла над капличкою, цвинтар залишився на старому місці. Переносити його не було куди, тай певно й не було потреби. А от після другого переносу церкви (на гору під ліс) він опинився на дуже далекій відстані від неї та ще й при невиконаному транспортному сполученні між цими культовими об'єктами. Тому в першій половині XIX ст. поряд з церквою відвели місце для нового цвинтаря. Відвели вузьку довгу ділянку землі, що простяглася від Катеринівського шляху до Гнилого ярка і впритул прилягала до лісу. Тепер цю територію називають старим цвинтарем.

На старому цвинтарі ховали до кінця 1920-х років. На цій території кидаються в очі вбогі, безіменні, недоглянуті могили, більшість яких зрівнялася з землею. Над ними – а ні христів, а ні плит. Тут лежать померлі від тифу. У 1930-х роках цвинтар розширили за рахунок церковного подвір'я. Від Катеринівського шляху і Гнилого ярка [12] його відгородили муром.

Найближче до села – територія сучасного цвинтаря. Тут почали ховати з 1960-х років. У 1988-1989 роках сільська рада, спільно з правлінням колгоспу, огородила цвинтар залізною огорожею з західного боку.

В Україні здавна при в'їздах до населених пунктів, у пам'ятних місцях або з приводу важливих подій ставили **хрести**, які у просторіччі називають фігурами. У Сиворогах стояли три такі хрести, витесані з місцевого піщаника – біля спуску у Вивуз, на рогатці, де Центральна вулиця розходиться на Вищу і Нижчу дороги, і за Чорним Кутом обабіч поштового тракту Мархоцького [12]. Доморошені атеїсти не задовольнилися руйнуванням двох храмів – хрести-фігури були зруйновані у 1950-і роки минулого століття. Імена та прізвища організаторів та виконавців погромницьких діянь відомі, але їх згадки у відкритих джерелах певно не зовсім коректні.

Але життя триває, громада розвивається. Недавно жителі Сиворіг встановили новий хрест при в'їзді до села з боку Вищої дороги на роздоріжжі між селами Іванківці та Соснівка.

Історико-географічні дослідження свого населеного пункту, традицій, побуту та звичаїв жителів свого краю є важливою і невід'ємною частиною краєзнавчої роботи. Те, що нині пам'ятається, завтра назавжди піде у небуття разом із носіями цінної історичної інформації, яка ніде і ніким не записана, передається усно, живе у вигляді місцевих легенд, пліток і вигадок. Важливі для села події у суспільному вимірі є надто рядовими, а відтак забуваються дуже швидко, навіть не виходячи за межі території, де вони відбулися. А якщо й удостоюються документуванню, то опиняються під товстими шарами архівного пилу, що й не віднайдеш. У вирі глобальних процесів стираються межі й кордони, а, відтак, сучасній людині, включеній у систему світових цінностей і благ, стає важче й важче бачити себе частиною маленької етнічної спільноти. У таких зрозумілих ще вчора незримих узах з місцями народження, дитинства і особистісного становлення сьогодні часто вбачають щось архівне, а то й викопне. Відтак, завдання краєзнавчої роботи полягає у збереженні в людській пам'яті прожитих епох, нового переосмислення подій на основі добутих історичних фактів, розвитку і збереженні місцевих культури та говорів, що збагачуватиме жителів духовно, не дасть нащадкам забути предків та вчитиме шанувати їх здобутки і сподівання.

Література:

1. Білий О. П., Білий П. А. Миньковеччина: Історичний нарис. – Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2004. – 160 с.
2. Вопросы для составления историко-археологических и статистических сведений по приходу села Сиворог 4-го округа Новоушицкого уезда: Анкета – 1891 / Заполнил М. Врублевский // Кам'янець-Подільський музей-заповідник. – Фонди рідкісних видань.
3. Грушевський М. Барське староство: Історичні нариси (XV-XVIII ст.): Репринтне видання. – Львів, 1996. – 624 с. + 2 карти.
4. Іванець О. Цілюще джерело // Дунаєвський вісник. – 2012. – № 43-44. – 31 травня.
5. Конквест Р. Жнива скорботи. – К.: Либідь, 1993. – 384 с.
6. Михайловський В. М. Православні парафії Подільського воєводства за матеріалами поборових реєстрів 1560-х рр. // Український історичний журнал. – 2012. - № 6. – С. 130-144.
7. Приходы и церкви Подольской епархии / Под ред. священника Евфимия Сецинского // Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. – Каменец-Подольск: Типография С.И. Киржацкого, 1901. – 1064 с. + Алфавитные указатели 175 с.
8. Прокопчук В. С., Крючкова Н. Д. Труды епархиального историко-статистического комитета (церковного историко-археологического общества): звездный каталог і покажчик змісту / Наук. ред. О.М. Завальнюк; бібліогр. ред. В.М. Пархоменко. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. – 184 с.
9. Солоцька О. А. Роль Мархоцьких в історії Сиворіг // Дунаєвщина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: Збірник науково-краєзнавчих праць. Вип. 2. – Київ-Дунаївці-Кам'янець-Подільський, 2000. – С. 99-100.
10. Справочная книжка Подольской губернии / Составил и издал В. К. Гульдман. – Каменец-Подольский: Типография Губернского Правления, 1888. – 654 с.
11. Статистические сведения Подольской епархии Ушицкого уезда по приходу села Сиворог Рождество-Богородичной церкви: Рукопись / Составитель М. Врублевский // Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. – Фонди рідкісних видань.
12. Файфура В. Топоніміка географічних назв села Сивороги Дунаєвського району Хмельницької області та його околиць. // Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. – Тернопіль: СМП «Тайп». - №1 (випуск), 2017. – С. 27-34.
13. Церковная летопись Подольской епархии Ушицкого уезда села Сиворог Рождество-Богородичной церкви 1868-1898 годов: Рукопись / Составили М. Врублевский и Е. Синькевич // Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. – Фонди рідкісних видань.
14. Церковная летопись Рождество-Богородичной церкви села Сиворог Ушицкого уезда Подольской губернии: Рукопись / Составитель Е. Синькевич // Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник. – Фонди рідкісних видань.

15. Źródła do dziejów rozgraniczenia diecezji lacińskich w Cesarstwie Rosyjskim w połowie 19 wieku. – Lublin, 2000. – T. 1. – Cz. 1. – S. 44.

Abstract:

Vasil Faifura. REGIONAL GEOGRAPHIC ESSAY OF SACRAL OBJECTS OF VILLAGE SYVIROGI OF KHMELNYTSK REGION AND ITS OSCILLAR.

Local studies of the sacred objects of the village of Syvirogi of the Khmelnytsky region and its environs, history and distribution of churches, memorials, cemeteries, places related to the religious life of the village were conducted. The history, destruction and restoration of sacred objects of the village are explored.

Key words: local lore studies, sacred objects, village Syvirogi, Khmelnytsky region.

УДК 91:94 (477.84)

ГЕОГРАФО-КРАЄЗНАВЧА ХАРАКТЕРИСТИКА С. ІЛAVЧЕ

Леся Царик

ТНБК ШЕЛ №9 ім. І.Блажкевич, м.Тернопіль

Tsaryklesya@gmail.com

Подано короткий опис природних умов і ресурсів. Висвітлено дані з історії села Ілавче Тербовлянського району, обґрунтовано основні етапи його появи та історичного розвитку з давніх часів і до сьогодення. Проведений аналіз географічного положення, гіпотези щодо походження назви села, визначних пам'яток, відомих уродженців та мешканців села тощо.

Ключові слова: село Ілавче, географо-краєзнавча характеристика, природні умови, історія, постаті.

Вступ. В наш час особливо важливим є відродження духовності, моральності, національної свідомості людини, формування у неї рис високої громадянськості.

На сьогоднішній день актуальними та необхідними є питання всебічного пізнання, вивчення свого рідного краю, зокрема вивчення природних, економічних, демографічних та етнографічних особливостей, історії та сучасного стану розвитку території.

Нагальними є потреби необхідності усестороннього вивчення невеликих територій в межах конкретної області та в межах України загалом.

Висвітлення на науковому рівні особливостей розвитку природи та суспільства, безпосереднє виявлення невідомих фактів історичного формування території села Ілавче Тербовлянського району Тернопільської області, оприлюднення досліджених тенденцій, при опорі на статистичні та фактичні матеріали сприятиме формуванню уявлень про виникнення та перебіг причинно-наслідкових зв'язків та поповненню конкретними знаннями території рідного краю.

Село Ілавче – це територія з мальовничими куточками природи та екзотичним природним світом, родючими ґрунтами, надзвичайно сприятливими умовами для розвитку високопродуктивного сільського господарства, це земля в історії якої відображено багатовікові страждання і боротьбу українського народу за своє визволення і створення незалежності свого рідного краю.

Матеріали цієї роботи висвітлюють ряд особливостей розвитку села Ілавче Тербовлянського району, зокрема формуванню його території, природних умов і ресурсів та охорона природно – ресурсного потенціалу, дослідження історії заселення території людьми, про їх господарську діяльність.

Крім того, матеріали роботи можна застосувати на уроках географії та біології, та в позакласній роботі з учнями, адже вони допомагають краще пізнати свій рідний край та його місце в державі, виховати повагу до Батьківщини та до різних поколінь людей, сформує патріотичні почуття, гідності життя на славній землі, сформує мовну, естетичну, екологічну культуру людини, змусять дбати про добробут рідного краю і примноження її багатства.

Знати про давноминуле своєї батьківщини, свого рідного села, міста чи родини – є святым обов'язком кожного члена спільноти. Це має бути аксіомою кожного культурного народу й нації. Є багато народів, що мають свою довгу і безперервну й державну традицію. Вони кладуть велику вагу на вивчення свого давноминулого, своєї культури, звичаїв і традицій, та передачу цих знань наступним поколінням.